

Жамауат палата

Жаш тёлёню саулугъу – тамблабызны мурдору

Къабарты-Малкъарны Жамауат палатасында жаш тёлёню сабий тууу жаны бла саулугъу къалай болганын тинтгендиле. Жыйылыу Россейни Жамауат палатасыны келечиси Барасби Карамурзовну башламчылыгы бла къуралганды. Ушақгъа палатаны Социал политика, саулукъ сакълау, физкультура эм спорт жаны бла комиссиясыны, Коммерциялы болмагъан организацияла жаны бла советни, Жаш тёлё акылман араны, сейирлери болгъан ведомстволаны келечилери, «Айныу» жандаурлукъ фонду башчысы Ирина Кишукова, «Муратла толадыла» жандаурлукъ фонду башчысы Фатима Магомедова къошулгандыла.

Сагъынылгъан комиссияны башчысы Наталья Шинкарева белгилегенча, ёсе келген тёлёню сабий тууу жаны бла саулугъу къыралыбызны кючлююнюню мурдорларындан бириди. «Бюгюнлюкде юйорле кёп тюрюлю чурумлагъа тюбейдиле, юйор къурагъанланы саны азаа, айырылгъанланы саны уа кёбейе барады. Сабийден аурурукълары болгъан саулукълу тиширюуланы да саны алгъа жылладача тойюлдо. Къыралда демография болум жаш адамланы юйор къураугъа, балалы болугъа кёз къарамлары бла къысха байламлы», - дегенди ол.

Республиканы Саулукъ сакълау министерствосуну сабийлеге медицина болушлукъ этуу эм сабий туугъа болушуу службаыны башчысы Юлия Шогенова айтханнга кёре, акъылбалык болгъанланы, окъуучуланы, студентлени саулукъларын сакълау жаны бла этилген мадарлагъа къарамай, аланы сабийли болууда онглары баш магъаналы сорууладан бири болгъанлай къалады. Профилактика халда быйыл 0-17-жыллык 170 миң инсансны саулугъун тинтирге

белгиленеди, бюгоннге 80 264 жаш адамгъа къаралганды. Эсепле ачыкълагъанларыча, аладан саулукълары ахшы 58 процентиндеди, 34,8 процентинде ауруула къозгъалырларына къоркъу барды, къалгъанларын багъаргъа керекди. Бу тюрюлю ауруула алгъадан ачыкъланып, багъуу жетишимли болур ючюн, къызчыкълагъа гинеколог-акusherлер, жашчыкълагъа уролог-ла-андрологга къарагъандыла, 102 мингден аслам акъылбалык болмагъан репродуктив саулукъларын тинтирирча диспансеризацияны ётгендиле. Бу жаны бла ауруула 369 жашда бла 271 къызда табылгандыла. Абадан жыл санда саулукъларын 15 307 эр киши тинтиргендиле, ол а диспансеризацияны ётерге тийишли битеу эр кишилени (52 088 инсан) 29,4 процентиди. Аладан 212-син диспансер халда багъарыкъдыла. Тиширюуландан диспансеризацияны 20 374 инсан ётгендиле, ол да саулукъларына къаратыргъа тийишли тиширюуланы (54 378) 37,3 процентиди. 2 537 тиширюгъа диспансер халда къаралырыкъды.

Экономика илмуланы доктору, РАН-ны Къабарты-Малкъар илму арасыны социал-демография тинтиуле жаны бла бёлёмюню башчысы Фаризат Берова да

эс бёлдююрча тарихлени келтиргенди: «2006-2016 жыллада демография политиканы хайырындан 3-6-жыллык сабийлени ёсериги сакъланады. Алай 2030 жылгъа сабийле бла акъылбалык болмагъанла 40 проценте дери азайырыкъдыла, бютонда 15, 17 эм 22 жылгъа толгъанла. Анга кёре студентле, аскерде къуллукъ ётерге жарауула эки керге аз боллукъдула. Жамауатла жыл сан жаны бла башхалык да ёсерикди, сабийлени азлыгы социал ишчи жерлени азайтугъа келтириккиди».

Жарыкъландыруу эм илму министерствону битеулю билим беруу бёлёмюню башчысыны орунбасары Залина Эгулова уа ала сабийлени бла акъылбалык болмагъанланы араларында сорууланы дайым бардыргъанларын билдиргенди.

– Бу иш жаш адамла осал къылыкъларгъа берилгенлерин бла къалгъанларын тохташдырыр, анга кёре юйретиуюню тийишли-синча къуурау мурат бла толтурулады. Ата-аналаны, сабийлени да къатышылулары бла саулукълу жашау бардырыуу юсюнден эмда наркотиклеге къажау юйретиуле, жыйылула төрели халда ётдюрюледиле. Бусагъатда билим берген учрежденилада физкультура бла кюрешюуде бла

аш-суу бла жалчытууда энчи мадарланы излеген хронический ауруулары болгъан сабийлени саны аслам болгъанды. Эндокринный аурууладан, ол санда диабетден да, къыйналгъан балала да кепден-кёп бола барадыла. Партартында тап олтурмагъанларыны, гаджетлени хайырланганда группур тургъанлары ючюн аркъа сюеклери къынгыр болгъанла, кёзлери ауругъанла да аз тойюлдо. Бу шартланы эсге ала, 2025-2026 окъуу жылда мектеплде сабийлени саулукъларын кючлерча дерсенден тышында къошақ сагъатла берилгендиле, алай бла билим беруу учреждениаланы барысында да спорт жаны бла 427 къошақ программа тамамланылады, алагъа 24 319 окъуучу жюриюлдо, - дегенди ол.

Фатима Магомедова уа къыйн ауругъан сабийлеге къаллай болушлукъ этилгенин бирдиргенди. Ол айтханыча, башламчылыкъларын жашауда толтурургъа алагъа Сбербанкны жандаурлукъ фонду, регионну уллу агрокомпаниялары эм молк продукцияны чыгаргъанла – «Агро+», «Жашил компания», «Югну кёгетлери» - этедиле. Бир жылгъа аладан 10 миллиондан аслам ахча келеди, аны хайыры бла ай сайын 20 сабийин багъууун төлерге онг чыгъады. Фонд къыралыбызны эм уллу медицина учреждениалары бла байламлыкъла жюриютеди, жамауатдан ахча жыймагъанлай, жюзле бла саналгъан балалагъа болушады.

Ахырында Барасби Карамурзов толтуруучу власть эм жер-жерли самоуправление органла аслам жумуш толтургъанларын, алай алыкъа кёп иш болгъанын белгилегенди эмда тинтиуле бла доклады Парламентни къараууна жиберирге, халны тюзетирча, аны бла бирге эсгериуле жарашдырырга кереклигин айтханды.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

- Сапира Исмайлывовна, онлайн дерследе башха шахарланы, миллетлени сабийлери бла ишлейсе. Ала бла тенглешдиргенде, бизни бюгоннюню сабийлерибиз къаллайдыла?

- Билемисиз, мен ангылагъан бир ачыкълар болгъанды – сабийлени ич дуниялары алгъадан бирчады. Аны байыкъдыргъан, бузгъан да жашау болумладыла.

изленеди. Ол логикалы оюмлай билуюню айнытады. Аны себепли школ программда бла сабийни окъууунда аны магъанасы бек уллуду. Мени оюмуа кёре, бусагъатдагы школ эм алгъа сабийни жашау ётерге хазырларгъа, юйретирге керекди.

- Математиканы терен окъуп башлар ючюн, эм кереклиси неди?

муратларын да унутхан сунама. Сора осал белгиле алгъанлары ючюн урушургъа керекмиди сабийлеге? Аланы окъуугъа сейирлерин къалай къозгъаргъа боллукъду?

– Шёндюго тёлёню сабийлери бизни заманын сабийлеринден арталдыла башхаладыла. Аталадан бла аналандан тилеригим, сабийни орта класслада окъугъан

жаланда иги болурун излеп, андан урушханларын ангылатып, алай тюз жолгъа салыргъа керек сунама.

- Телефонла уа?
- Сабийни бир терслиги болгъанлай, аны телефонун сыйырууну тюзге санаймай. Ма ол заманда бузулады аны психикасы. Телефонланы жашауда тюз хайырларыгъа юйретирге керекди. Бусагъатдагы тёлё визуалдыла, кёргенлерин эсде игирек сакълайдыла. 21-чи ёмюрню техника прогрессине хазыр болуп тууадыла. Ол телефонланы тюз хайырланыр ючюн а, кёп амалла боладыла. Жашауубузда Интернетни кючю бла бек кёп билдириу келеди. Аланы араларында хайырлысы да кёндю. Сабий заманнга келише, аны излемлерине жараша, бусагъатдагы жангылыкъланы да билирге керек сунама. Мен аны дерслеримде кёреме. Абаданырак сабийле бла биз дерслерибизде телефонну хайырларыгъа юйренебиз.

- Дерслеринги уа къалай сийдораласа?

- Белгили акъылман Плутарх айтханча: «Окъуучу – ол бир кере толтурургъа керекли кёшюн тойюлдо. Ол жаннган жилтинди. Аны тюз тиргизир ючюн, устаз кеси жанаргъа керекди». Бу мени усталык жашаууму жоруугъду. Биринчиден, сабий дерсимде кесин къоркъуусуз халда болгъанын сезерге керекди, ыразы болгъанымы-болмагъанымы уа къарамымдан билирге. Экинчиден, эркин халлы дерслени хайырларыгъа итинеме. Июнагъан, кюлген да тебиз, халлары иги болса, бергеними иги аладыла. Андан сора да, билимлери жаланда алагъа керек болгъанын ангылатама. Жууаплылыккыны жоруукъларын да синдирирге керекди алагъа. Аталары бла аналары алагъа салгъан кыйыныны зыраф этмей, бетин чыгъарыларын тейлем. Школ дерследе хакъсыз эркин берилген билимни эсперин бёлюп алсала, репетиторлагъа жюриор артык кереклиси болмагъанын да ангылатама.

Сапира Исмайлывовна окъутхан жашланы бла къызланы бир къаууму бла ушақ этгенимден сора, ол сохталарына жаланда устазлыкъ угъай, аналыкъ да этгенин ангылагъанма. Сабий жюриюлеге алай жол таба билген чынтты устаз юйор жашауунда да насылпыды. Жарашууланы Тахир бла ариу юйюрлеринде юч къыз бла бир жаш ёсдюредиле. Абаданлары Юсуф КымКъу-ну медицина бёлёмюнде окъуйду. Амалия Педагогика колледжде билим ала турады. Сулейма бла Мунира уа алыкъа школчылдыла. Ишинде, юйорюнде да жетишимли ушақ нёгериме адамлыккы, билими, кенг жюреги ючюн сау бол дегерге излейме.

Ушакъны ТЕМУККУЛАНЫ Асият бардырганды.

Документле

Россей Федерациягъа визаны хайырланып келген тыш къыраллы ишчилени Къабарты-Малкъар Республикада изленгенлерини бла къалгъанларыны белгилеу жаны бла правительстволу комиссияны къауумуна тюзетиуле кийируюню юсюнден
Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну

БЕГИМИ

2026 жыл 6 июль

Нальчик шахар

№105-ПП

Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосу бегим этеди:

1. Къабарты-Малкъар Республиканы Правительствосуну 2015 жылда 25 майда чыгарылгъан №104-ПП бегими бла къабыл кёрюлген Россей Федерациягъа визаны хайырланып келген тыш къыраллы ишчилени Къабарты-Малкъар Республикада изленгенлерини бла къалгъанларыны белгилеу жаны бла правительстволу комиссияны къауумуна тюзетиуле кийирирге:

а) Правительстволу комиссиягъа бу инсанланы кийирирге.

БЕЛЕЦКАЯ О.В. – Къабарты-Малкъар Республиканы экономика айнытуу министрени орунбасары
БУГОВ А.Х. – Къабарты-Малкъар Республикада Ич ишле министерствону Миграция соруула жаны бла управленийсыны таматасы (Правительстволу

комиссияны председателини орунбасары) (ыразылыгына кёре);

б) **А.А. ОРАКЪ** улууну къуллугъун былай белгилерге: «Къабарты-Малкъар Республиканы Урунуу эм социал къоруулау министерствосуну федерал төлеулени къурау, халкыны иш бла жалчытуу эмда урунуу миграция бёлёмюню таматасы (Правительстволу комиссияны секретары)»;

в) **Х.Б. ПШУКОВНУ** къуллугъун былай белгилерге: «Къабарты-Малкъар Республикада Урунууны кырал инспекциясыны таматасы – Къабарты-Малкъар Республиканы тамата къырал урунуу инспектору (ыразылыгына кёре)»;

г) Правительстволу комиссияны къауумундан Р.А. Башоровну, М.А. Загаштоковну чыгарыргъа.

2. Бу бегим аны официал халда басмалагъан кюнден башлап кючюне киреди.

Къабарты-Малкъар Республиканы
Правительствосуну Председатели

МУСУКЛАНЫ А.

Ыспас

Ёмюрню жартысы – бирге

Юйорню, сиймеклики эм кертиликни байрамына атап, ич ишле органланы ветеранларыны советинде къууанчлы жыйылыу болганды. Ары элли жылны бирге жашагъан юйорле чакътырылгандыла. Ич ишле министрени орунбасары Аслан Бахов ич ишле министр полицияны генерал-лейтенанты Вячеслав Крючковну алгъышлауун окъугъанды. «Погонла жюриютген адамгъа юйор эм кючлю къалады. Къуллукъ этгенде, кишилики, юйорле уа сиймеклики юлгюсюн кёргюзтгенигиз ючюн сау болугъуз», -деп айтылады алгъышлауда.

КъМР-де ич ишле органланы ветеранларыны советини башчысы Муаед Тихов билдиргенча, право нызамны сакълаучуланы араларында сиймекликде, келишиулукде, кертиликде

бирге 50 жылдан аслам жашагъан 76 юйор барды. Ол кюн а къууанчлы жыйылыугъа 20 юйор чакътырылгандыла. Алагъа гюлле бла саугъала

бере, Аслан Бахов саулукъ, на-шакъны, юйюрлеринде ырахатлыкъ тежегенди.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

Черек район

Юйюрлени айнытыу онгла

Бу кюнледе Черек районда жашагъанла хычыуун хапарны эшитгендиле. Району администратциясы муниципалитеттеди араларында бардырылгъан «Сабийлеге шахарла. Юйор ырахатлыккыны тийреси» Битеуроссей конкурсуа къатышырыкъды. Эришиуюню Сабийлеге болушлукъ этген фонд РФ-ни Федерал Жыйылыууну Федерал Советини эмда Россейни гиче эм орталык шахарларыны ассоциациясыны себепликлери бла бардырады. Аны баш борчу сабийлени юйретиуде бек иги болумланы къурауду эмда юйорлеге болушлукъ этиудю, аны бла бирге уа хар сабийни

тынчылыккы, тап жашауун къурау онгланы бирикдириудю.

Конкурсуа къатышыу, районну атын битеуроссей даражада айтдыруу бла чекленип къалмай, башха регионладан алчы сынамны да жыйышдырууду. Черек район эришиуде ол насыплы юйюрлени жери болгъанын, сабийлеге эмда аланы ата-аналарына мында жашаргъа, айныргъа да ахшы онгла къуралгъанларын да туура этерикди.

Алай бла конкурсуа бир ненча ызда ишле кёргюзтюлюкюлдо, ол санда «Хар зат да юйорден башланады» – юйюрлени кючлендириу, юйор байлыкъланы

сакълау; «Жигиттерибизни атларын билебиз, эсибизде тутубыз» – ёсюп келген тёлёню патриот ниетледе юйретиу, тарых магъаналы шартланы сакълау; «Саулукъну жери» – саулукълу жашау халны кенг жайуу, спорт бла байламлы жерлени айнытуу, сабийлени эмда аланы аталарыны, аналарыны саулукъларын кючлендириу. Республикада юйорлеге себеплик этиуге аслам эс бурулгъаны бла ёхтемленирчады. Къабарты-Малкъарда жаш эмда кёп сабийли юйорлеге себеплик этуу жаны бла кёп тюрюлю ишле тамамланыладыла, Черек район а аланы барына да тири къатышады.

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

Эл жашау

Таза бахча ючюн – саугъа

Яникуюну Муслийман организацясы къурап, 17 жыллары толмагъан элли жаш тёлёню арасында «Эм иги бахча» деген конкурс быйыл бла экинги кере бардырылады. Төрелиге айлангъан эришиуге яникойчула бла каменкачыла сийюп къатышадыла. Жерчилик ишле уа апрельде башлангъан эдиле. Къызчыкъла бла жашчыкъла бахчаларында бананла, финикле, инжир, дугъум, жилек эм дагъыда башха затла ёсдюргендиле.

Бу кюнледе жюри быйылгыны эсеплерин чыгаргъанды. Аны келечилери конкурсуа кёргюзтюлген бахчалада болуп, аланы байлыкъларына, айбатлыкъларына, тазалыкъларына эс бёлгендиле. Сабийле аланы иш кёллююклери, аны бла бирге хорламла итиниюлюклери бла да сейирсиндиргендиле.

Башламчылыккы организацияны таматасы **Элеккуланы Хасан** хажиникиди. Сёзсюз, быллай ахшы жумуш ёсюп келген тёлёлени жер бла байламлыкъларын кючлеуге себеп боллукъду. Алай бла 1-чи жерге Таймаскъулланы Исламны тийишли кёргендиле. **Этезланы Алан** экинчи жерге чыкъгъан-

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Редакцияны къонагъы

«Окъуучуну жүрези дерследе тынчылыккылы, ырахат болургъа тийишлиди»

Бюгонлюкде бизде, насыпха, сабийлеге жюриюклерин ачыкъ сакълаалгъан устазла кёйдюле. Аллайладанды Тирныаузнуну Отарланы Керим атлы 1-чи номерли лицейинде математикадан окъутхан Непеланы Исмайлны къызы Сапира. Ол хазырлагъан кёп окъуучуу быйыл къырал сынаулада иги кёрюмдюле болдургъандыла. Сапира бюгон бизни редакцияны къонагъыды.

Тенглешдирип айтханда, мени къууандыргъан бизни сабийледе алыкъа адет, намыс, төре, абадан, гиче дегенча сёзлени магъаналы болгъанларды.

Налыкнде эксперт къауумда болгъанын себепли къырал сынауланы бардырыугъа къатышама. Бизни сабийлени башхалыкълары мында окъуна эсленеди. Усталыккы ишими биринчи Огъары Басханда башлагъан эдим. Андагы сабийле уа бир тюрюлю тенглешдириуге да келишмейдиле. Аламат къылыкълыкъла, уяла билгенле, гичтеле болсала да, айтхан, берген сёзлеринде тургъанладыла. Бу мен санай келген затла бизни таулу къылыгыбызны энчиликперидиле. Аны ючюн аламат сабийлерибиз, ышанулу тёлёбюз ёседи деп, базынып айталлыкъма.

- Школда биз математика деп къыйгъанлыккыгъа, алай алгебраны бла геометрияны бир бирден башхалыкълары барды. Бир-бир сабийле экинсин да бирча биледиле. Бирле уа бирин билселе, экинчиси бир кесек къыйын бериледи. Некди алай?

- Ала экиси да эки энчи илмудула. Сынауланы эсеплерине кёре геометрияны асламысында жашчыкъла иги билгенлери тохташдырылганды. Алгебра – тергуюлени бла санауланы илмусуду. Сабийле: «Бизге неге керек боллукъду математика?» - деп, кёп кере айтдыла. Ол заманда алагъа къургъаккы ангылатып къыймай, жашаудан югюле келтиреме. Санау бла тергёу жашуун хар жанында керек болгъанына шагъаттайлама. Андан сора да, математика бийик билим берген хар усталыккыны факультетинде

- Керелеуюню таблицасын кёлден аламат билиу. Бешинчи классса сабийле аны билип келселе, жетишим къолларындады дегерге боллукъбюз. Аланы оюмлау ызларыны тюз болгъанына бла къалгъаына да къарайма. Былайда осал окъугъан сабийлени акъыллары жашаугъа бегирек жарашдырылгъанын энчи белгилерчады. Энди илмугъа, окъуугъа да фахму хар сабийге бирча берилмейди. Ол осалырак окъугъан жашчыкъла жашауда жетишимли да боладыла, адамлыккы жаны бла да артка къалмайдыла

- Быйыл къырал сынаулада бийик кёрюмдюлеригиз болгъандыла. Аталаны бла аналары ыразылыкъларын да эшитгенме. Къыйынымы эди сабийлени хазырауа?

- Тарих жанындан къарагъанда, жюзге жетмеселе да, ол балланы магъана жанына къарасакъ сюеме. Бир-бирлени математикадан билимлери бек къарыусуз болуп, алай башлагъан эдик хазырланыуу. Бир жылгъа кеслери да эрикмей, юйюрлери да болушуп, аламат жетишимиле болдуралгъандыла. Билемисиз, сабийни билими терен болур ючюн, аны жюреги тынчылыккылы болургъа керекди. Аны себепли хазырауууму бир шарты окъуучуну психо-эмоциялы халын кючлеудеди. Сынау ишини кёргенлей, апчымазгъа, къоркъмазгъа юйретеми. Адам аллай жууаплы жумушда бек апчыды, кыйгъылы болуп, билгенин да унутуп неда хайырланалмай къалады. Аны себепли ишини не жаны бла да къыйынырак боллугъуна алгъадан хазырлайма.

- Да ала юйретгенинги алсала! Телефонлагъа эслери кетип,

Фахмулулукъ

Ана тилни суюдюрген устаз

умарланы Ибрагимни кызы Кулина бла Мамаланы Фатимат таныш-дыргъанды бизни. Тауулада, къарачайлылада да ана тилден бла адабиятдан дерсле берген усталарны бир бирге ушагъан жерлери барча кѳрюнеди манга. Кулина Ибрагимовнагъа тюбегенлей окъуна мени окъутхан усталардан кхайсына ушагъанын ангылаялмай турдум. Огъесе кѳп дерслени бергенлени бетлеринде жашау бир кибик ызмы къоя болур? Неда къарачай-малкъар тилни сакълагъанлары, башхалагъа юйретгенлени бетлеринден бютюк жарыкъ нормию тѳгюледи?

Кулина Къыргъыз Республиканы Талас областыны Кен-Арал элинде бизникиле он жыл туруп, къолайлы жашау этип тебегенде туугъанды. Сабий, кхайсы тилни кѳп эшитсе да, анга юйренип къалады, деген оюм жорююдю. Ол керти оюм болмаз, ансы кѳчгюнчолукде туугъанла тиллерин шѳндюгюледен иги билгендиле. Бек сейирлиги уа ана тилден бла адабиятдан тынгыллы усталза кѳчгюнчолукню сынагъан тѳлюлендендиле.

Кулина Ибрагимовна мектепни 1971 жылда Усть-Джегута районну Жангы Джегута элинде бошайды. Бийик билим алыргъа Къарачай-Черкес къырал университетге киреди. Алгъа бу окъуу юйно – чыгъармачылыкъ-графика, ызы бла уа

филология факультетлерин бошайды. Устазлыкъ ишин а 1976 жылда башлайды. Бюгюнлукде да Черкесск шахарны 17-чи номерли гимназиясында къарачай-малкъар тилден бла адабиятдан дерсле береди.

Элли жылны ичинде неча сагъат дерс бергенин а устаз санамагъаны баямды. Алай сохталарыны жетишимлерини юсюнден а кѳп заманны айтып турлукъду.

Ахыр он жылда Кулина Ибрагимовна къарачай-малкъар тилден бла адабиятдан окъутхан усталарны Къарачай-Черкес Республикада окъутуу-методика биригиулерине башчылыкъ этеди. Анда уа окъутуу китапланы, окъуу-методика пособиаларны республиканы мектептеринде къаллайлары басмаланыргъа кереклиси сюзюледи.

Ол китапланы асламысыны соавторду. 1 классха «Харифлени», 2-чи – 3-чю класслагъа «Ана тилни», 11-чи классха «Къарачай адабиятны» китапларыны рецензентиди. Андан тышында да кѳп тюрлю республикалы, регионла аралы, халкъла аралы, кыралдагъы олимпиадалада, конкурслада сохталары бла алчы жерле алады. Сора КъЧР-де, КъМР-де ѳтген бир-бир эришуулени кырагъан, бардыргъан да бу огъурлу устазды. Ол эришуулени бир къауумуну атларын айтсакъ да, ангы-

ларчады, Кулина Ибрагимовнаны аланы кырауда уллу кхайыны болгъанын: «Ата журтум, ана тилим-насыбым», «Хар нени билирге сюеме», «Нарт Дебетни туудукълары», «Аллах, сен сакъла, Къарачайны, Малкъарны», «Жаша, жашна, Къарачайым, Малкъарым!»

Андан сора да, ол тилибизни сакълау жаны бла регионла аралы конференциялагъа, «тѳгерек столлагъа», белгили къарачай-малкъар жазыучулары юбилейлерин бардыругъа да тир кыташыды.

Устазны кхайынына кырал да эс белгенди. «Халкъгъа билим беруино отличниги», «Битеу билим беруино сыйлы ишчиси», «РФ-ни айырмалы устазы» деген сыйлы атланы исеиди ол. 2017 жылда уа Кулина Ибрагимовна «Къарачай-Черкес Республиканы сыйлы устазы» сыйлы атха тийишли

ЗАМАН

- Разият, юбилей санга неди?
- Заманны кюн, ай, жыл, ѳмюр деп бѳгленле аны бошдан этген болмазла. Хар бирини – кеси чеги, уллу, гитче магъанасы. Юбилей да аллай бир белгиди – жетишимлеринг къуандыргъан, жетишмегинин ашыкъдыргъан.
- Кел, туугъан жерингден, юйорюнгден башлайыкъ.
- Тебен Чегемде туугъанма. Уллу юйорде кичиме. Юч жаш бла беш кыыз

калы радиода диктор болуп ишлегенсе. Ол заманны къалай эсгересе?

– Ол жылла кѳплени эслеринде къуатлары бла къалгъандыла. Бир бирни билип, ангылап, алай ишлегенбиз. Акъайланы Тахир, Макытланы Камал, Энейланы Рая, Бадалланы Аминат... Кхайсын да ариу бла эсгереме. Диктор болуп Отарланы Мажит бла ишлегенме. Аны бла ишлеген да эте эдинг, андан дерс да ала эдинг. Текстни тап, шарайыпсыз окъургъа

Юбилей Чеклени араларында ушакъ

КъМР-ни сыйлы журналисти Габоланы Асланны кызы Шауаланы Разият жазыу, жамауат ишлери бла белгиледи. Бюгюнню ушагыбыз аны юбилейи бла байламлыды.

ѳсдюргендиле атам Габоланы Аслан бла анам Макытланы Нюрхан. Анам къарт да болмай алышханды дунясын, жарсыугъа. Хамит, Мусабий, Аминат, Халимат, Лейла, Фатимат, Азрет-Алий сабий, туудукъ ѳсдориле, бирер жерде урундадыла.

– Атанг халкыбызны ѳхтемлигиди, жигитлиги, таукеллиги бла атын айтдыргъанды. «Бир кюнде» деген, 2014 жылда чыкъган китабында айтаса анангы ачыууну юсюнден а, башхала да излеген сѳзле табыл.

– Жашау алай барады, кетгенлени ашырабыз, жаннетледе турсуна, келгенлеге тюбейбиз. Жашау жоругъу алайды.

Кѳл этерге кюрешсем да кесиме, Сабийлигим, мудах атам, юйюбюз... – Бир кѳп затпа тюшедиле эсиме... Анам кетип, анга этген куйюбюз...

Бюгюн алай сагъыш этеме, ол болумда бизни атабыз барыбыздан да насысыз эди, алай къаты болгъанды, бизни да алай юйретгенди. Парадромгъа дери да айтдыргъанды атын. Кѳчгюнчолукде малчы, арбачы, темирчи, токаръ да болгъанды, жашауну излемине кѳре, юйорюн ачыкъында къутхарып ючюн. Эгечлери аты бла къаргъанычу эдиле. Къазахстанда Стенникда автоколлоннада токаръ болуп, планын 150 проценте толтуруп тургъанды. Мында да колхозда токаръ болуп, тракторлагъа, машиналагъа запчастылары бир къауумун кеси ишлеп тургъанды.

– Разият, КъМКЪ-У-ну орус-малкъар бѳлюмюн бошагъандан сора, республи-

да жетер, аланы жашил чапыракъларын шыбырдата, ызы бла уа тау этегинде орналгъан эски элге ѳтер. Анда уа околгъан хунала, юй топле, айланч-къыланч ормаларын чырышыла, юлколе, шинжиле басып. Топ болгъан эл.

Алгъын а къаллай жашау бар эди мында! Ныгышында акъсакълла лахор эте,

рылгъанына терен кирип, аланы къаты кыучаклай, эки терек сюеледи. Бутакълары да бир бирге чырмашып, эки сюйген кыучаклашханча. Жел урса, башларын энишге жибере, жерге жете. Дагъыда арта ыхтырыла, сир тура, чапыракъларын шыбырдата, сюймеклик жыр айтанча.

Бийикден къарайдыла ала. Узакъланы кѳре. Алтынчанчы биринчи таякъларына да ала алгъа тюбейдиле. Сау кюн аны къонакъ эте. Бираздан жолуна ашырырла. Тереклени бирси жаны уа, Къая-Жуху башы – ариу ѳзен.

Жел, боран да терк-терк жокълайды бу тийрени. Бирде, аланы тюртлуп, къаыдан атаргъа кюреширле. Жылы желчиг а бутакъларын сылар, чапыракъларын шыбырдагыр. Ала бла ушакъ этип кетер.

Ингир ала уа акъ булутла жетерле. Ала тогъай-тогъай болуп, Къая-Жухуна къонарла, эки терекни кыучакларла. Кече алайда къалырла да, эртенликде уа сиркиу желчик бла ойнай-ойнай, таула артына ауарла. Бирде, жулдузларын да ызындан тизип, толгъан ай келир. Кечени къарангысын жарытыр. Турурла ала алайда, эки терекни жарыта, сора нѳгерлерин да алып, ай да кетер жолуна.

Жангъдан кюн тьер, жарыкъ болуп, жылыу келир. Терекле уа сюелерин, хар замандача, сир къатып, тау ауушу къалауурларыча. Биягъы сиркиу желчик

жашла тери ийлей, сабийле уа ашыкъ ойнай, туттуша. Бирлери уа, чыбыкъ атларына да минип, желчик бла эрише. Ол а аладан къача, хунадан хунагъа секире. Бирде уа, хайнуха бурула, шайтан желчик сѳфат ала. Нечик зауукълу эди заман!

Бу юйде уа бир ариу кызычкъ ѳседи. Уллу, къара кѳзлери, къарылгъачны къанатларыча, къап-къара узун кирипклерди. Ол арбазгъа чыкъса, аны ариулугъундан кюн булутла бугъар. Кечеге кѳкню жарытхан жулдузла уа мухъуз болурла. Нечик ариу жанчыкъ эди ол, тюз да суу сурат. Кесими уа къаллай аламан ауазы бар эди. Ол жырлап тебиресе, заман да тохтагъан суна эдинг.

СЮЙМЕКЛИК ОТУ

Жумарукъ эди аны аты. Ариу Жумарукъукъ дей эдиле анга атасы, анасы, беш къарындашы, битеу эл да. Атын жоюрттен къанатлыгъа уашш жегилгич. Учмай атламагъан кеси уа. Жыйрыгъын кийип чыкъса, тюз да акъ тебенекчик. Жашча кийинип, атха минсе, къарын-дашлары барын да оза. Жашла кеслери юйретген эдиле гитче эгечлерин атда жюрюрге.

Арлакъда уа, жолну ары жанында, Залимханчыкъ жашай эди жангыз анасы бла. Хуна башындан къарап, кызычкъны арбазында кѳрсе, келир эди аны бла хапар айтыргъа, къарын-

къадар сабий берир эди дегенлигим эди.

– Кѳп жылланы КъМР-ни Журналистле союзунда ишлегенсе. Ол жылла санга не бергендиле?

– Хау, ары 2001 жылда КъМР-ни Журналистлерини союзуну таматасы Борис Мазиховну орунбасары болуп баргъанма. Оналты жыл ишлегенме ол къуллукъда, жорек кхайынлыкъ болмагъанды арабызда. Республикада журналистлени саны жюзле бла саналады. Аланы хар бирин танып, энчи оюмларын биллип, баам, кѳп затха юйренгенме. Дуняда, бизни республикада, инсан жорекледе да не бола тургъанын журналистлеча билген жокъду. Аланы хар бири кесича сейирди, багълалды манга.

– Журналистле союзуну правленини членлери, газетледе, журналлада ишлеген журналистле да сени къл кѳторюп айыргъан эдиле правленин председатели. Ол уллу ушаныулукъ болуп эди?

– Алайгъа барырымы къабыл кѳргенлени араларында Атталаны Жамалча, Мухамед Кардановча, Моттайланы Светланча, белгили, бийик даражалы адамла болгъанлары ол иште жууаплылыгъымы унуттурмагъанды. Журналистлени белгили клонлерин унутмазгъа кюрешгенме, болушлукъ кереклеге къолумдан келгенин аямагъанма.

– 2023 жылдан бери «Минги-Тау» журналны жууаплы секретары болуп ишлейсе. Анда уа иш къалайды?

– Хар бир басма органыча, журналны иш къыстауду. Насыпха, аны башчысы, КъЧР-ни халкъ поэти Додуларны Аскер этерин иги билип, аны ауурлугъун кишиге жетдирмейди. Ишине сансыз болгъан жокъду анда. Илму даражалы адамла да бардыла. Сѳз ючюн, филология илмуланы доктору Додуларны Аминат, кандидаты Гелястанланы Танзила. Бек уллу болушлукъчуз а – оператор Бѳзюкланы Асият.

– Разият, энди чыгъармачылыкъ ишинге къайтайыкъ. Биринчи китабынг юсюнден айткъы. Ол назму жыйымдыкъ эди. Назмучу чыгъармаларында кесини юсюнден жазады дейдиле. Сен а къалай сунаса?

– Айхайд да, акъ сѳз бла, къара сѳз бла жазса да, жазгъан адамны жюрюгенде болгъандан къураладыла чыгъармалары. Бирси жанындан къарасанг а, бир адамны къуандыргъан зат кѳплени да къуандырады, ачыпхан да – алай. Сора кюру кесинги юсюнден болуп къалмайды ол.

– Андан ары уа не бла къууандыргъанса окъуучуланы?

– Жазгъан эрттеден этсем да, китап чыгъарыргъа ашыкъмагъанма, кесими жазыучулугъа тенг этерге ийменпи. Алай а, жазса турсанг, басмаларыгъын, сагъышларынгъа башхалагъа да билдирлигинг келпеди. 2018 жылда «Тюбешуй» деген ат бла хапарла, очерклер, повестелер китабым чыкъгъанды. Быйыл да ма бу чек дегеними билдирген бир хапар, повесть жыйымдыгъым кѳргенди дуняны «Игилкичи ызы» деген ат бла.

– Бюгюн сен анаса – Шауаланы Муталипин жашы Рафилъ бла эки жаш бла кыыз ѳсдоргенсе, алты туудукълары ынналарыс, Россейни Жазычу. Журналист союзларында да членисе. Аладан бек алгъа нени саласа?

– Бек алгъа – мен таулу тишируума.

Ушакъланы МУСУКАЛАНЫ Сакинат бардыргъанды.

Ангылтатуй

«Тюкенлеге сатылгъан сууланы алгъанга, сакълыкъ изленегеи»

Жайда суусап болабыз. Суусабызыны къандырыргъа не зат исхек игиди? Сабийле сюйген татлы суула сауукълуу бузамыдыла? Бу соруулагъа жууаплы врач Къойчуланы Шамиль бередиди.

– Шамиль, тюрлю-тюрлю суусалпаны тинтилгелерини юсеринден айтсагъыз эди?

– Хау, озгъан ѳмюрде окъуна кѳп къыраллада алиме тинтиле бардыргъандыла. Кызызу кезиуледе адамланы сауукъларын къорууларыкъ эм суусалпарына жарарыкъ иги эм артыкъ иги болмагъан суусап сууланы тизмелерин жарашдыргъандыла. Аланы оюмларына кѳре, суу ичиу сауукълу адамлагъа да, диабетден аругъанлагъа да бирча керек болады. Башы уа къаллай бир игенигиздеди эм игенигизини кавчествосунады.

Рейтингде биринчи сыйлы жерни барыбыз да хайырлануучу таза суу алгъанды – сауукългъа да къоркъусуз эм хайырлы. Экинчи – чай (къаллайы да) эм бал тузсуз кофе. Ючюнчю жерни башы алынган эм къалын болмагъан сют алгъанды. Тѳртюнчю жерде диеталы эм лайт суулагъа берилгенди (татлы затлары эм консервантлары болгъан суулагъа). Бешинчи жерни хайырлылыкълары бла (сейир этерчады) тюкенледе сатылуучу жемиш суула эм игчиле алгъандыла.

– Жемиш суула толусунлай хайырлы туюмлюмдое?

– Специалистлени оюмларына кѳре, кѳгет суулада бла нектарлада хайырлы витаминледе болгъанларын-дан эсе кѳп калории барды, жемишледе болгъанындан эсе аз пектин бла клетчатка бардыла. Ол себепден аладан этилген сууланы игчгенден эсе, жемишлени кеслерин ашасакъ игиди.

– Сютно да мардалап

ичигиз, дейдиле врачла. Не хыйсапдан?

– Сютде бизни къан тамырларыбызгъа заран келтирирге боллукъ жаулу кислотала кѳпдоле.

– Игчини хайыры, хатасы да болур?

– Адамны башын хайран этген зат хайырлы болур амалы жокъду. Битеу законсузлукъ ишлени алсакъ, кѳбюсюн ичген адамла этедиле. Алай алиме айтханнга кѳре, кызыл чагъыр, оздумрай ичилсе, атеросклерозгъа кжаау профилактикалы дарманды.

– Алимлене оюмларына кѳре, сауукългъа заран салгъанла уа юч, тогуз процентли кѳгет эм газлы сууладыла. Биз а аланы бир алапатла сунуп турабыз.

– Газлы суулада консервантла, бояула эм башха къошакълла кѳпдоле, макро эм микро элементле уа бек аздыла. Башында айтханыбызча, бек игиси газландырылмагъан таза сууду. Олду жайда, битеу жылны ичинде да хайырлы да, къоркъусуз эм ичги. Тохташдыргъан жорукългъа кѳре, уллу компанияла шешалагъа къюлукъ сууну кавчествосуна эм тазалыгъына бек сакъдыла. Аллай сууланы, къоркъмай, сутканы ичинде 1,5-2 литрин ичерге боллукъду.

Биз этген оюмгъа кѳре, алай бир суу адамны чархында болгъан суудан тер бла эм башха жолла бла кетгенин толтурлукъду, чархда сууну мардасы бла туруун жалчытырыкъды. Бусагъатда бизни республикада халкъгъа таза суу сатхан компанияла аз туюлдуле.

– «Бабугент» сууну битеу Россейде да биледиле. Суу – ол байлыкъды. Жер башында суу болмай, адамла суусадан ѳлген жерле аз туюлдуле.

– Минераллары аз болгъан сууну юсюнден толуракъ айтсагъыз эди?

– Эсде тутаргъа керекди: тюрлю-тюрлю тузлары кѳп

болгъан гара сууланы бир-бир ауруулары болгъанлагъа ичерге жарамайды, врачыгъыз бла кенгешигиз. Алай шауданланы кеслеринден алынып, шешалагъа къюлунмагъан суула уа суусапны къандырыргъа бек игидиле эм адамны чархында электрлит тенгликни жалчытадыла.

Эсге салайым: сууланы тюкенледе сатхан бизнесменле барысы да законну чеклеринде ишлемейдиле. Жалгъан халда минерализацияланган суу – 3-4 тюрлю тузну къошуп, гара суула этерге кюрешип жарашдырылган суу – бек жарасуз затды, адамны чархына да не аз да хайырлы туюлду.

– Бизни базарыбызда сыгълыгъ алыннган кѳгет суула сатыладыла. Ала уа?

– Сиз кѳре тургъанлай, сыгълып алыннган эм ичилген сокла хайырлыдыла. Алай тюкенледе сатылгъанлагъа уа сакъ болугъуз. Аланы асламысы тетропакетледен къуолуп бериледиле. Этикеткала-да сакъланырыкъ кезиу кѳргюзтолген эсе, шѳндю сыгълып алыннган кѳгет суу болмагъанын билирге керекбиз – ол пастеризациялау бла жарашдырылган сокду.

– Чайны уа хатасы болмаз, бютонда жайда?

– Чайлада, артыкъда кѳк чайда, тайбигъат антиоксидантла, бек алгъа айтырча уа, катехинле, кѳпдоле. Дагъыда – кофеде (станканда 20-дан 50 миллиграммгъа дери). Алай чигенде, бал тузну оздумаргъа кюрешигиз. Чайны ата журту болгъан Къытайда асламында кѳк чайны ичедиле, аны да бал тузсуз. Бал тузну хар граммы тѳрт килокалория болгъанын эсигизде тутугъуз! Абадан адам кюн сайын 70-80 граммдан кѳп бал туз ашамазгъа кереклисин унутмагъыз. Кофе уа адамны чархына жарагъан затды, бир гитче пиалачыкъда ал-

тмыс – жюз миллиграмм кофеин барды. Сутканы ичинде 150 миллиграммдан кѳбюн ичерге жарамайды. Бизни республикада кѳплес сют ичерге да сюелди. Башы алыннган неда артыкъ къалын болмагъан (1,5-процентлик) сюте белокла эм кальций иги сакъланадыла, андан сора да анда эт жау эм заранлы холестерин аздыла.

– Нектарланы кѳгет сууладан башхалыкълары бармыдыла?

– Нектарланы кѳгет сууладан башхалыкълары барды. Ол неди десегиш, алада жемиш кесекле 100 процент угъай, 25 процентден башлап, 50 проценте дери болгъанларыды. Ма аны ючюн хайырлыдыла ала, артыкъда жемишлени жыйгъанлай неда сууутуп, сыгълып алыннган кѳгет сют игиди.

– Диеталы суусалпа да кенг жайылгъандыла. Аланы юсюнден а не айталыкълысы?

– Бу ичгиле асламысында кеслерини ауурлукъларына сакъ болгъан эм диабетден аругъанлагъа керекдиле. Алада бал тузну орунуна ичгени татлыракъ этер ючюн, бир кесек зарансыз татлы затла къошулгъанлары ючюн калориялары жокъду дерге боллукъду.

– Жаш адамла сюйген газировкаланы бла энергетиклени хаталарыны юслеринден врачла айтып тургъанлыкългъа, ала алгын сатылгъанларыча сатыладыла.

– Билемисиз, аланы бир-бирлеринде, сейир этерик-сиз, керти экстракта бардыла. Алай кѳбюсюне консервантла, жалгъан бояула да къошуладыла. Ала «Лайт» сериядан туюл эселе, алада 10 процент бал туз барды, андан сора да бек кѳп жалгъан ароматизаторла, консервантла эм бояула къошуладыла. Хайырларын-дан хаталары иги да кѳпдо.

БАЙСЫЛАНЫ Марзият.

Тири жюрюшюнден билинур

Окъуудан солугъан кезиулеринде да ата-аналарына тюкенде, ашханада болушхан, аш-суу, сатыу этерге юйреннген сабийле арт заманда кѳп болгъандыла. Къудайланы Самира жай солуулада Чегем ауузунда парпланла бла учхан жердеги ашханада анасына болушады. Келген къонакъла ол жарашдыргъан ашны махтап, ыспас этселе, бек къууанады. Окъууда да айырмалы кызычкъ ашарыкъланы кѳп тюрлюсюн хазырлай биледи.

Самира кыралны кѳп шахарларын-дан келген сабийле бла да танышады. Аллай тюбешиледе уа жаш адамла бир бирден кѳп затха юйренедиле.

Суратны МАМАЙЛАНЫ Алий алгъанды.

- Мектепде алай айырмалы окъугъанынгы белгилерчады. Бегирег а кьайсы дерслени суйгенне?

- Баям, математиканы, тилле, адабият да сейир кёрюнгендиле. Алай тергеуле, тарихле манга бир энчи дуниячадыла. Анга сиймеклики уа устазым Геғраланы Лидия Исхаковна (жаннетли болсун) синдиргенди.

Усталыкъ сайлауну юсюнден айтханда, медицина факультетге кирирге суйгенме, алай эгиз эгечим Асият гитчеликден бери да экономика жаны бла окъургъа излегени ючюн, андан айырылмайым деп, ары киргенме. Бир-бирде врач болмагъаныма арсарлы этген сагъышла келселе да, бу сайлауға артыкъ сокъуранганма деп айталмайа, адамны жашауунда болгъан тюрлениуле игиликке келтиргенлерине ийянама.

- Эгизле сыфатларыны бирчалыкълары бла къачан да сейир кёрюнедиле, бир-бирледе ол болушхан да этеди.

- Туугъаныбызны арасы 15 минуту, сыфатларыбыз, ауазларыбыз ушасала да, тегерекде адамла кьайсыбыз болгъаныбызны айыралгъандыла. Экибиз бирге жолда барсакъ, сёз ючюн, Каменкадан Янкойгъа школгъа, кюншю аммала, чыгып, бизге къарачу эдиле. Биз а анабызга бирча кийимле алма, адамла бизге къарап, колген этдиле, деучюбоз эсимдеди. Экзаменледе, дерследе бир биргизини алышындыргъанмысыз деп да кёпле соргъандыла. Биз алай бир заманда да этмегенбиз, эгечим да, мен да, айтханымча, окъургъа бек суйгенбиз.

Юйорюбоз уллуду, төрт эгеч бла бир къарындаш болобыз. Атабыз бла анабыз – Чыгырланы Барасбий бла Тамара – гитчеликден бир бирге сакъ болургъа, бир бирибизге билеклик этерге юйретгендиле, сабийлей окъуна иллау ючюн окъуна тюрлюшгенбиз деп, эсимде жокъду. Абадан болгъаныбызда да, арабызда ол татты-

лыкъ жангыз да кючленген этгенди, анда уа аммабыз Эттеланы Кёкёзню кыйыны уллуду. Аны ариу сёзлери, насийхатлары хар бирибизни да тюз жолдан таймазгъа юйретгендиле.

- Аммангъ насийхатларындан санга эм магъаналысы кьайсысыды?

- Адамны кёлюне тийме, деген сёзлери жюрегиме, акъылыма да синггендиле.

Иттипулюк

«Ариу ниет адамны бетине да нюр жаяды»

Холамханланы Сафия, Чыгырланы Барасбийни кызы, мектепни алтын майдалгъа бошагъанды. Къабарты-Малкъар къырал аграр университетде «Финансла эм кредит» жаны бла бёлюмде окъуп, усталыкъ алгъанды. Пенсия фондда эки жылны ишлегенинден сора, къагъанакъ бла солугъа чыгып, ол кезиуде бетни профессионал халда бояргъа юйренирге муратын да толтургъанды. Бюгюн Сафия бизни ушакъ негерибизди.

«Кесингден гитчеге, тама-тагъа да уллу сөлешме, ачыу-хорлатма, сабыр бол, кёлюнге тийселе да, арха сёз бла урма, тынгыла да кьой, биреуню жюрек кыйыныны сылтау болма», – деген сёзлери жашауумда болушхандыла, аланы кертиликлерине кёп керге тиюшнгенме.

- Энди урунуу ызынга кёчейик. Бетни бояп не мурат бла кюрешип башлагъанса, кимде юйренгенсе?

Профессионал халда бетни бояргъа былтыр сентябрьде Лаура Дзагаштовада юйренгенме. Бу иш гитчелигимден сейир эди, бютюнда кёзлени болуну жаратханма, кесими, гинжилени, эгечлерими да бояп турганма. Ол къадар заманны жюрегим тартахан затны эсгере, кюнлени биринде баш иеми анасына аны юсюнден айтама. Сабийге уа – жаланда жыл бла жарым толуп. Былайда кьайын анама ыразылыгъымы билдирирге суюме. «Сен

сунмагъанма, сабий муратымы толтурургъа сую эдим. Юйренгеними билип, менде боялыргъа суйген адамланы саны кюнден-кюннге ёсе баргъанды, алай бла, бу иш хычууун кёрюнгенинден тышында, файда да келтирип тебирегенди. Тишируланы боягъанда, кесими солугъан сунама, аллай бирге жарата-ма бу ишни.

Юйрениу бир ыйыкъны баргъанды, алгъа теория дерс болгъанды, артада уа практика башланнганды. Алай бла сентябрьде окъуп, октябрьде уа ишлеп тебирегенме. Былайда бир затны айттыргъа тийишли сунама – инсан алгъадан да бир затха кеси алына юйрене келсе да, фахмусу бар эсе да, барып, окъууну бошаса, ишини эсеби башха тюрлю болоды. Не хунерли инсангъа да насийхатчы, юйретиучю керекди, деп оюум алайды.

- Кёп тиширула салонлагъа жангыз да ариулыкъ-

таба билеме, шүёхлукъну багъалайма. Инсаннга огъурлу кёзден къарасанг, бир кыйналгъан кезиуонде сёз бла окъуна кёлюн алласанг, ол кьалай игиди! Сёз ючюн, бу кюнде кызычыкъ выпускной ингрине хазырланьыргъа келеди, кеси уа – бир мудах. Не болгъанды деген сорууума, курсларында нёгер кьыладан бири тюз андача жыйрыкъ алгъанын жиялп айтады. Абадан адамгъа ол мудахланыргъа сылтау тойюк эсе да, жаш кызычыкъгъа уа бир уллу жарсыуча кёрюнеди. Жапсарама аны, жумушбузну бошагъанда, ол бизден ышара чыкъган эди.

Кёпле эгечлерине неда тенглерине айталмагъан затларын ышанадыла, мен да аланы ол ийяныуларын алдатмайма.

- Болсада, бу ишни багъасы уллуду.

- Аны ангълатайым – бояула, кисточкала кеслери бек багъадыла. Тишируну бир

магъаналы ишге, сёз ючюн, тойгъа, хазырлагъанда, аланы эм игилерин хайырланама, сора бир адамны бояргъа кыркъ минутха дери кетеди. Тазалыкъгъа да уллу эс бурама, хар адамдан сора бояланы ариулайма, кисточкаланы жуума, дезинфекцияны тынгылы бардырама.

- Ариулыкъ дегенни кьалай ангълайса?

- Мен адамны ич дунясы ариу болса суюме. Ариу ниет, таза жюрек адамны бетине да жарыкъ нюрню жаядыла. Мен сагъыш этгенден, жумушаклыкъ, огъурлулыкъ, кече билмеклик, кыйналгъаннга жан аурута билиу чынтыгъ тишируну ышанларыдыла.

Кабинетиме киргени уа кьаллай адам болгъанын ышарууундан окъуна сеземе, ол излеген, анга кьаллай макияж тап жарашыргъын сормай окъуна ангълайма.

- Белгили жырчыбыз Холамханланы Къайсын бла юйор къурагъанса. Баям, газет окъуучуларыбызгъа аны бла кьалай тюбегенигиз да сейир болур.

- Биз бир юйор къурап жашагъанлы беш жыл болады. Не муратыбыз да болсун, бир бирибизге билеклик этгенлей, кёллендиргенлей турабиз. Ол бир затха ишекли болса, мен таукеллик береме, ол да манга – алай. Биз юйор къурагъынчы, жырчы бла жашау тынч болмаз, юйге кечигип келир, кыйыналырса, дегенне бар эдиле. Алай жюрек сезим хорлагъанды. Бир бирни жети жылы таный эдик, жырлагъанын, айкай да, жаратханма, адамлыкъ шартларын да кёргенме.

Аллахны ыразылыгъы бла жашчыкъ ёседи юйорюбюзде. Аты Ахматды, кьайын атам бергенди ол атны. Баш иеми атасы бла анасы огъурлу адамладыла, биз бир бирни ариу кёребиз, аны ючюн алагъа жюрегимден ыразыма. Таматаларыбыз, сабийле да саулыкъта, кесими насыплы адамгъа санайма.

Ушакъны КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия бардыргъанды.

Жетишим

Кезиулу тау тёппеге чыкьгъандыла

Бийиклиги 7134 метр болгъан Ленин атлы тау тёппеге бу кюнде РФ-ни МЧС-ни Элбрус бийик-тау излеу-кьутхару отрядны келечилери Газаланы Алибек бла Жеттеланы Исмайыл кётиролгенлерини юсюнден ахшы хапар келгенди. Жашла ары малкъар халкыны байрагъын да чыгаргъандыла.

Эсигизге салайыкъ, Памир-ни жетиминглик тау тёппелеринден бири Къыргызыны бла Таджикистанын чеклеринде орналады. Къыйынлыгъы бла 4Б категориалыгъа саналады. Анга 6-минглик тёппелеге минген сынамлы альпинистле ёрлеяладыла. Таулу жашларыбыз да аладан бирлеридиле. Ала кён къыраллада болуп, белгили тауланы тёппелерине чыгъа келгендиле.

Футбол

Чемпионатны экинчи уруму башлангъанды

Ыйых кюн КъМР-ни футболдан бийик дивизионуну чемпионатыны 2-чи урумуну оюнлары башлангъандыла.

Командада кезиуло тюбешилерин бардыргъандыла. Бизни тау эллерибизден «Логоваз» эм «Янкой-1961» командада «Псыкод-Марвил» эм «Урух» футбол къауумла бла эришгендиле. Бабугентчиле, алгъадача, турнир таблицада биринчи тизмени аладыла. «Псыкод-Марвил» бла оюнну 6:0 эсеп бла

бошاپ, ала 3 очко кьоллоу болгъандыла. Бюгоннге аланы 33 очколары барды.

Янкойчула уа бу жол уружчулагъа 0:5 деп хорлатхандыла. Битеу да очколарыны саны уа 16-га жетеди. Шёндю ала 7-чи тизмедедиле.

Кёрюмдюлери иги болгъан футболчуланы тизмесинде да алчылыкъ «Логовазны» келечиси Мокьаланы Тауландады. Ол 12 оюнда 19 гол ургъанды.

ТАППАСХАНЛАНЫ Аминат.

Росгвардия

Аскерчиле бла бирге жараула къурагъандыла

Россейни миллет гвардиясыны аскерлери къурагъанлы он жыл толгъанына аталып, «Росгвардия бла каникулла» ведомстволу жумушла бардырыладыла. Звёздный элде орналгъан бёлюмю аскерчилери бу жол «Звёздочка» санаторийде солугъан сабийлеге кюнакъгъа келгендиле, деп билдиргендиле бизге ведомствону пресс-службасындан.

Биринчиден, ала миллет гвардияны аскерлери тол-

тургъан борчланы, къуллукъ этиуню энчиликлерини юслеринден айтхандыла. Бютюнда кинолопганы ишлерине сейир бирге билеклики кёрдице. Биз ёсюп келген тёлюню юйретиуге энчи магъана беребиз, быллай жыйылыулада уа туугъан журтха сиймеклики, аскерде къуллукъ этиуню юслеринден айтатъ, дегенди аскер бёлюмю командирини аскер-политика иш жаны бла орунбасары Сергей Беляев.

- Быллай тюбешиледе жаш адамла Ата журтну кьо-

Эм кючлюле ачыкълангъандыла

КъМР-де «Налчык» спорт-комплексде Россейни миллет гвардиясыны маршал Жюковну ордени атлы Шимал-Кавказ аскер округуну тутушуудан чемпионаты бардырылгъанды. Анга регионда ведомствону бёлюмлеринде кючлюк этген 60-дан аслам кючлю спортку кьатышхандыла.

Эришилде Росгвардияны онжыллыгъыны чеклеринде къурагъандыла. Аланы ачылыуна Шимал-Кавказ аскер округну физический хазырыкъ эм спорт жаны бла таматасы – чемпионаты судьясы – Сергей Буин, округну спорт къауумуну башчысы Сергей Бабур, Росгвардияны КъМР-де Управлениясыны башчысыны орунбасары Мурат Мешев эм кибоксингден халкыла аралы даражалы судья Къудайланы Алим кьатышхандыла. Ала аскерчилени алгъышлап, хорламла тежегендиле.

Алай бла чемпионат баргъан юч кюнню ичинде аскер бёлюмлени бла округда управленияланы 8 къаууму эришгендиле. Биринчи кезиуде аскерчиле бокс кьол къалпа эм санларын кьоруулагъан затланы кийип эришгендиле, ызы бла туушхандыла. Кючлюле уа эки бёлюмде жыйышдырылгъан балла бирге къошулуп сайлангъандыла.

Росгвардияны Дагъыстанда

Управлениясыны къуллукъчылары алчыла болгъандыла. Экинчи жерге – Ингушетия, ючюнчюге уа Къабарты-Малкъар чыкьгъандыла.

Эм кючлю спортчула ведомствону битеурыкъ эришулерине кьатышырыкъдыла. Чемпионат быыйл августда Къабарты-Малкъарда бардырыллыкъды.

УФСБ

Ичги затла сыйырылгъандыла

Россейге тышшандан жашырын келтирилген продукциягъа къажау излеу-тинтиу жумушла бардыргъан кезиуде РФ-ни Къоркъуусулукъну федерал службасыны КъМР-де Управлениясыны къуллукъчулары Краснодар крайда УФСБ-ны келечилери бла бирге республиканы эки инсананы бла краснодарчыны аманлыкъчы ишлерин тохтатхандыла. Ала аракарыны законсуз сатыу-алуыгъа кьатышханларына ишеклик барды.

УФСБ-ны пресс-службасындан бизге билдиргенлерича, законсуз сатыу-алуудан 6,4 минг литр ичги затла сыйырылгъандыла.

РФ-ни УК-сыны 171.3-чю статьясыны 2-чи кесегини «а» пунктуна бузукълукъ этилгени бла байламлы терслеу иш ачылгъанды. Законада жазылгъанчы, баллай аманылык этгенни эркинлиги 5 жылгъа дери сыйырылыргъа боллукъду.

ТИКАЛАНЫ Фатима хазырлагъанды.

Ахыры. Аллы 3-чю бетдеди.

Гудучу гыбытны судуан толтуруп ызына келе тургъанлай, Залимхан къамасын чыгарып, аны кёкюрегине урду, сора гыбытны сыртына атып келе-келди да, дорбуну сакълап тургъаныны кьатына жууукъ жанлай келип, жюгюн аны юсюне атып, ол эс жыйгъынчы, аны да битдирди. Болсада ол кыынрып, нёгерлерине билдирди.

Дорбунда ючюсю хайы этип чыкыгъынчы, Залимхан бир-эки секирип, ушкогу болгъан жерге жетди. Марап, ушкок бла атып, дагъыда бирин агъызды. Къалгъан экиси уа арха дорбунгъа кьутулдула.

Эрттенликке дери эки жаны да бир бирлерин сакълап чыкьдыла. Танг аласында атышыу жангыдан башланды. Алайда да Залимхан онгул болду. Атахан огъу экинсинден бирин къаплады. Аны ачы кычырыгыгъы чыкьгъандан сора, сермеш бираз селейди.

Шошлукъну дорбундагыгъы бузду. «Атышып сен хорладынг. Чынтыгъ эр киши эсенг, энди сермешейик», - деди. Биле эди ол ызларындан кьуугъун келлигин. Адамла жетселе уа, сау да къалмазлыгын. Бир адамдан а кьутулурма деп, акъыл этди. Малла урлай айланган киши кесине базаына болур эди, баям.

Ушкогун да кьуюп, кьолуна да къамасын алып, чыкьды гудучу дорбундан. Башланды къама сермеше. Эки жюто темир бир бирге тийселе, от чагъады. Гудучу ашыгъанды. Кесине жол ачып, былайдан терикрек кетер акъыл этеди. Алайсыз, ахыры кьалай боллугъун иги биледи. Адыргы этип, къаманы ары-бери силдейди. Залимхан а сабырды. Душман адамыны кёзюне жюто къарайды. Ол кьайсы жанындан сермеригин билип, къамасын ары бурады.

Азмы-кёпмю урушдула, экиси да бек арыдыла. Бирчи къачар акъыл эте, экинчиси уа аны жибермей. Ашыкьгъан адам жангылмай къалмаз. Ахыр амалын тауусхан гудучу, къамасын ёрге кётироп, кычынырыкъ-хахай этип, Залимханны тюзонлей юсюне атылды. Ол а, бир жанпыракъ туруп, душман кьатына жууугъуракъ келгенлей, къама бла боюнуна урады. Гудучу алайда сойланарды.

Быраз солуп, ёлюклени басдырырма деп, таянып тургъанлай, элден кьуугъун да жетеди. Бек алларында уа Жумарукъну къарындашлары. Залимханны кёргенлеринде, кьууанадыла. Гудучула болгъанлыкъгъа, ёлюклени таш къабыр ишлеп, анда басдырадыла. Сора малланы сюрюп, ызларына буруладыла.

Элге жетгенлеринде, адамла аллары сакълап тура эдиле. Жашланы сау-саламат кьайтханларына кьууандыла. Сора малла сойдула, къазанла асдыла, къурамлыкъ эдиле. Эрттенликке дери бола гоппанда кётиролгенлей турдула, алгъышла айтылдыла. Экинчи кюн а элде, хар замандача, жашау башланады.

Залимхан бла Жумарукъ да бир бирлери бла тюбеше, хапарлаша турадыла. Жашауларына муратла саладыла. Бирде, Къая-Жухуна да чыгып, аякъларын энишге салындырып, аякълуглагъа да къарай, заман оздурладыла.

ОСМАНЛАНЫ Хыйса

Къыз-Кетген-Къая

Хапар

Акъ БАЙТАЛ

Бир эрттен бла уа Залимхан къараторуна да минип, элден чыгып кетди. Кюн озду, ыйыкъ озду, ай кетди... Дагъыда бир ыйыкъ... Ары дери ол аллай бирге элден кетмегенди. Адамла уа аны кьайдагысын билмей, жарсыдыла. Кюнлени биринде, акъ булутча, чыммакъ адеж атны башындан тутуп келди. Уллу ыгыгъыс кьатына жете-жетмез тохтап, акъсакькала бла да саламлашды...

Олсагъат алайгъа жаш-кыш, къарт-къурт да жыйылдыла. Акъ байталгъа сейир этип къарай: «Машалла, бир къара туюк жокъ юсюнде. Жашудан къарт болдукъ, атны быллай ариуну а биринчи керге кёребиз», - деп, таматала бир бирлерине къарай, башларын бунгъадыла.

Жумарукъну къарындашларындан бирлери алайда эди. Залимхан аны кьатына барды да: «Аты Агъазды, Жумарукъгъа саузамды. Юйге элт», - деди да, къараторуна минип, кеси юйюне кетди.

Эмилият ат жеринде тынч турмайды. Тёспейди, башын ёрге кётироп, ычыныргъа юрешеди. Жумарукъну къарындашы да жигитледен бири эди. Жюгенден кьаты тутуп, Агъазны алып кетди.

Къауум кюнден Къая-Жуху ёзенде эки ат: бири къаратор, экинчиси уа чыммакъ Агъаз, гелеу кырдык отлай, бирде уа, жалкъларын желге тарата, бир бирлери бла эрише, энишге-ёрге жортадыла. Иелери уа, хар замандача, Къая-Жухунда олтуруп, тарны экиге бёлюп баргъан чере сууну жырына да тынгылай, сиймеклик ушакъ бардырадыла. Жылы желчик да аланы тегереклерине бурулуп, эки суйгенине:

деп. Ол ишни тынгылы этсе, анасы да кьууаныр.

Кюн чууакъ эди. Алай Шау-Хуна башына уа къара булутла жыйыла тебирегендиле. Алай болса, жумай кьалмайды. Кечикмей келсе эди Жумарукъ. Башха заманладанча болмай, къара булутла терк жайылып тебирегендиле. Нек эсе да кьыз кечирек къалгъанды. Огъесе жаш кеси бюгюн алгъаракмы келген болур? Суйгенинигъ сакълансат, заман а алай тынч барады.

Энди уа булутла кюнню жабып да тебирегендиле. Кёк кюкюрег, элия атылып башлагъанды. Залимхан ёрге кюбуп, Жумарукъ келе эсе би чырайым дегенлей, дагъыда бир ачы таууш эшитилди. Ачы таууш – ушкок атылды. Олсагъаттай кызыуу кьоргъашин жашны аркъасына чанчылды.

Залимхан секирип ёрге туруп, къамасындан кьаты тутуп, тегерек-башха къарады. Кырдык ичи бла кьачып баргъан биреуню эсledi. Аны ызындан бир-эки атпагъанлай, къарыун ташлап, жерге жыгъылды. Санлары тутмай, тебалмай къалды.

Аркъасындан тиюшоп жатады Залимхан, кёкге къарай. Ол а жиялп башлады, уллу тамычылары бла жерни тюрлю. Сора жашны ариу бетин жууп, бир шорхагъа жыйылып, Къая-Жухундан энишге саркъады.

Къаратор да келди иесини кьатына. Жалайды аны бетин, тур, кетдик дегенча. Ол а туралмайды ёрге. Мурдар жиберген окъ кёкюрегин тешип чыкьгъанды. Саркъады кызыл кьаны, жауун бла кьатыш бола.

Ол кезиуде бийик хансны кёкюреги бла жырйп, Агъаз да жетди алайгъа. Секирип тошдо атдан Жумарукъ. Кьычырыкъ этип къалпанды суйгенине:

Баш редакторну орунбасары ЖАНГУРАЗЛАНЫ Нажабат РЕДКОЛЛЕГИЯ:

КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан (баш редактор),
ТЕКУЛАНЫ Хауа (баш ред. орунбасары),
КЕТЕНЧИЛАНЫ Зульфия

(жууалы секретарь),
МУСКЪАЛАНЫ Сакинат,
ТИКАЛАНЫ Фатима,
ТРАМЛАНЫ Зухура,
УЛБАШЛАНЫ Мурат.

ТЕЛЕФОНЫЛА:

Редакторну приёмнайы – 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары – 42-38-21, 40-04-82, жууалы секретарь – 40-28-97, секретариат – 40-93-62, корректоры, специальисте – 40-63-52.

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:

Политика эм право – 42-24-02, экономика – 42-66-73, култура – 42-66-76, социал ишле – 42-75-82, куроутла, туризм эм спорт – 40-39-93, окъучула бла байламлыкъла жюрютпоу эм жазылуу – 42-37-94, сурат алыучу – 40-59-18, энчи корреспондент – 42-68-72, операторла – 42-66-85.

Редакция авторла бла кьыгъат жюрютмейди. Кьол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артка кайтарылмайдыла. Газетде басмаланган материаллада айтылган оюмла редакцияны оюму бла келшимезге болукъдула. Алада айтылган хар зат ючюн Россей Федерацияны Басманы юсюнден законну тийишлиликке материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.

Газет Связны, информация технологияланы эмда асламы коммуниакцияланы ишлери жаны бла федерал надзор службаны (Роскомнадзорну) Къабарты-Малкъарда управленийсында 2016 жылда 19 декабрде регистрация этилгенди.

Регистрация номер — ПИ- № ТУ 07-00118. Индекс - П 5893

Газет ийыкыгъа юч керс чыгъалды – геуюрге, орта, шабат кюнде. Багъасы 13 сомду.

Газетни басмагъа “КъМР-Медиа” ГКУ-ну компьютер службасы хазыр этгенди.

Газет “Издателство “Южный регион” ООО-ну типографиясында басмалангъанды. Ставрополь край, Ессентуки ш., Никольский орам, 5а

Газетлени ислерине тандыру ючюн КъМР-ни почта связаны федерал Управленийсы жууаплыды. Телефон: 76-01-21